

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLIV

Св. 3–4 (2013)

САДРЖАЈ

Чланци

Поводи

Јужнословенски филолоџи у српској филологији (СРЕТО ТАНАСИЋ)3

Граматика и правопис

Морфофонолошка структура неких именица у творби модела са суфиксом
-киња (ЖИВОЈИН СТАНОЈЧИЋ)17

Нова правописна решења – велико слово (предлог измена) (РАДА
СТИЈОВИЋ)25

Типови епизеуксичких и епаналептичких структура у савременом српском
језику (НИНА ЋЕКЛИЋ)31

О могућим утицајима енглеског језика на употребу појединих конструкција
у српском језику (на примеру конструкција *број један и најбољи*
икад) (ДАНИЈЕЛА РАДОЊИЋ)49

Студије српског језика у иностранству

Србистика на Петроградском универзитету данас (МАРИНА НИКОЛИЋ)
.....59

Прикази

Научни сасијанак славистија у Вукове дане 41/1 (НАТАША МИЛАНОВ) ..71

Научни сасијанак славистија у Вукове дане 41/3 (БОЈАНА ТОМИЋ)77

Библиографија Научни сасијанак славистија у Вукове дане 1971–2011
(НАТАША МИЛАНОВ)83

Хроника

Научни скуп <i>Српски језик и актуелна ишћања језичке йолийке</i> (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ)	89
---	----

Прилог

Закључно саопштење са Научног скупа <i>Српски језик и актуелна ишћања језичке йолийке</i>	97
---	----

НИНА С. ЂЕКЛИЋ
(Универзитет у Источном Сарајеву,
Педагошки факултет Бијељина)

ТИПОВИ ЕПИЗЕУКСИЧКИХ И ЕПАНАЛЕПТИЧКИХ СТРУКТУРА У СТАНДАРДНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Стилематична и стилогена анализа типова епизеуксе и епаналепсе, те њихове комуникативне вриједности условљене синтаксичким позиционирањем, предмет су овога рада. Проучавајући их са оба аспекта, и синтаксичког и комуникативног, ове структуре можемо уврстити и у синтаксостилеме реда ријечи, јер поновљена интензификована ријеч увијек на себи има јак реченични, информативни и емоционални акценат, чиме ствара отклоне у цијелој реченичној композицији. У постанку ових структура најчешће учествује више стилских поступака који сарађујући творе изузетно експресивне примјере синтаксостилема. Да бисмо објаснили условљеност ових двију античких стилских фигура и реда ријечи, или, једноставно, њихову самосталну информативну истакнутост независно од отклона у семантичко-граматичком реду ријечи, типове ових структура класификоваћемо на основу синтаксичких позиција обухваћених овим типовима палилошког понављања. У прозним дјелима књижевноумјетничког функционалног стила стандардног српског језика, који чини и корпус¹ рада,

¹ Примјери које у раду наводимо ексцерпирани су из сљедећих прозних дјела књижевноумјетничког функционалног стила: Албахари, Д. (Д. Албахари, М) – Давид Албахари, *Мамац*, Стубови културе, Београд, 2001; Албахари, Д. (Д. Албахари, КК) – Давид Албахари, *Крајика књија*, Народна књига, Београд, 1997; Албахари, Д. (Д. Албахари, СП) – Давид Албахари, *Свешки џујник*, Стубови културе, Београд, 2004; Албахари, Д. (Д. Албахари, МР) – Давид Албахари, *Мрак*, Народна књига, Београд, 1997; Албахари, Д. (Д. Албахари, СД) – Давид Албахари, *Судија Димитријевић*, Народна књига, Београд, 1996; Албахари, Д. (Д. Албахари, Б) – Давид Албахари,

налазимо бројне примјере епизеуксичког и епаналептичког понављања.

Кључне ријечи: епизеукса, епаналепса, стилогеност, стилематичност, функционални стилови.

Епизеуксичка и епаналептичка понављања проучавала је анличка реторика. Сматрала их је стилским средствима која су помагала да поновљена ријеч (углавном) на себе преузме реченични акценат, и не само реченични акценат, него и да је обиљежава емфатичка наглашеност. Лука Зима под *ејизеуксом* подразумејева „фигуру, која се састоји у том, да се у једној изреци иста ријеч (или више њих) узастопце без прекидања или највише једном ријечју прекинута понавља“ (Зима 1988: 297). Ова фигура зове се још и *теминација*. Зима је убраја у фонетичке фигуре настале „подударанем једнаких ријечи и изрека различним начином намјештених“ (Зима 1988: 289). Исти аутор *ејаналейсу* сврстава у фигуре настале „додавањем ријечи за

Браји, Стубови културе, Београд, 2008; Басара, С. (С. Басара, УИППБ) – Светислав Басара, *Усион и ѿад Паркинсонове болесѿи*, Дерета, Београд, 2006; Булатовић, М. (М. Булатовић, ЦП) – Миодраг Булатовић, *Црвени ѿеѿао леѿи ѿрема небу*, Новости, Београд, 2006; Десница, В. (В. Десница, П) – Владан Десница, *Приѿовейке*, БИГЗ, Јединство, Београд, Приштина, 1993; Јосић Вишњић, М. (М. Јосић Вишњић, СП) – Мирослав Јосић Вишњић, *Сабране ѿриѿовейке*, Драганић, Београд, 1995; Крстајић-Стојановић, В. (В. Крстајић-Стојановић, НПЗС) – Вишња Крстајић-Стојановић, *Не ѿлачи за Сарајевом*, Чигоја, Београд, 1997; Лалић, М. (М. Лалић, ЗП) – Михаило Лалић, *Зло ѿрољеће*, Нолит, Београд, Побједа, Титоград, 1983; Ненадић, Д. (Д. Ненадић, Д) – Добрило Ненадић, *Дороѿеј*, Народна књига, Београд, 2005; Ненадић, Д. (Д. Ненадић, ДЖ) – Добрило Ненадић, *Десѿоѿи и жрѿива*, Народна књига, Београд, 2004; Павић, М. (М. Павић, ПСЧ) – Милорад Павић, *Предео сликан чајем*, Библиотека Новости, Београд, 2004; Пекић, Б. (Б. Пекић, ХАЊ) – Борислав Пекић, *Ходочаѿиће Арсенија Њеѿована*, Просвета, Београд, 1970; Селенић, С. (С. Селенић, ТМ) – Слободан Селенић, *Timor mortis*, Свјетлост, Сарајево, 1990; Селенић, С. (С. Селенић, П) – Слободан Селенић, *Пријатељи*, Матица српска, Нови Сад, 1982; Селенић, С. (С. Селенић, ОИО) – Слободан Селенић, *Очеви и оѿи*, Свјетлост, Сарајево, 1990; Селимовић, М. (М. Селимовић, Т) – Меша Селимовић, *Тврђава*, Свјетлост, Сарајево, 1991; Ћоровић, С. (С. Ћоровић, СМ) – Светозар Ћоровић, *Сѿојан Муѿикаша*, Свјетлост, Сарајево, 1966; Ћоровић, С. (С. Ћоровић, ЦД) – Светозар Ћоровић, *Целокујна дела VI*, Народна Просвета, Београд, 1932; Ћосић, Б. (Б. Ћосић, ПП) – Бранимир Ћосић, *Покошено ѿље I*, Народна књига, Београд, 2005; Црњански, М. (М. Црњански, РОЛ) – Милош Црњански, *Роман о Лондону*, Библиотека Миленијум, Београд, 2006.

смисао непотребних“, а дефинише је као „залишно понављање исте ријечи код више дијелова једне исте или различитих изрека“ (Зима 1988: 157–168). Умјесто термина епаналепса употребљавају се и термини *йалилоија* и *кондуїликација*. Објашњавајући је, Зима систематизује типове епаналепсе у зависности од тога које су синтаксичке функције њом поновљене, а самим тим и интензивирание.

Лингвостилистика настанак ових двију фигура објашњава поступком интензификације (Ковачевић 2000: 325) којим се синтаксичка нестилематична структура преобразује у стилистички маркирану употребом посебних формално-граматичких средстава. На овај начин истиче се један или више реченичних чланова и на себе привлачи логички и емфатички акценат. Најчешћи тип интензификације остварује се палилошким понављањем. У зависности од тога да ли се понавља иста јединица или сложенија синтаксичка конструкција којом се спецификује претходна, лингвостилистика издваја палилошка интензивирања именована још у античкој реторици – епизеуксом и епаналепсом. У питању су, дакле, истоветни отклони, стилске фигуре, у оба случаја назване и истим именима (в. о томе у: Ковачевић 2000: 325–327).

Епизеуксичком палилогијом узастопце се понављају структурно подударне синтаксичке јединице (Али телефон је *звонио, звонио и звонио* све док ме није убедио да неко зна да сам у самопослузи и да хоће да разговара са мном (С. Басара, ИУС, 157)). У тип епизеуксичког понављања убраја се и понављање које се остварује редупликацијом квантификатора. У овој врсти епизеуксичке палилогије ни реченични ни емфатички нагласак нису на поновљеној ријечи већ на оној коју она квантификује (Сад се јавио неки шум у ушима. *Далеко, далеко зујање*. Не баш зујање, него *тихо, тихо*, далеко угодно циљење – непрекидан, раван, био тон, сребрнаст и крхак, који траје... (В. Десница, П, 123)).

Епаналептичка понављања представљају понављања синтаксичке јединице која чини дио шире синтаксичке структуре. Поновљену јединицу увијек прати модификатор који заправо спецификује значење редулициране јединице. Значењски, пратилац поновљене синтаксичке јединице може бити не само модификатор него и њен актуелизатор (Одлепих стопала од сарајевског асфалта која су била *љубављу, и само љубављу*, залепљена (В. Крстајић-Стојановић, НПЗС, 268); Сада, док са враћам за сто у мојој соби, жалим што јој нисам постављао више питања, што сам је пуштао да сама проналази нити између парчића живота, али стрепео сам да негде не погрешим, а погрешо сам што нисам пронашао њену потребу *за разумевањем*,

за додајним разумевањем, боље речено за којим је, иако то никада не би признала, жудела после очеве смрти (Д. Албахари, М, 58)).

У свим функционалним стиловима стандардног српског језика налазимо бројне примјере епизеуксичког и епаналептичког понављања. Ове структуре могу бити додатно стилематизоване распоређивањем у најјаче реченичне позиције, иницијалну и финалну, чиме се ремети основни ред ријечи у српском језику. С друге стране пак, њихова комуникативна вриједност је, без обзира на реченично позиционирање, увијек наглашена. Посматрајући их са оба аспекта, и синтаксичког и комуникативног, ове структуре можемо уврстити и у синтаксостилеме реда ријечи, јер поновљена интензификована ријеч увијек на себи има јак реченични, информативни и емоционални акценат, чиме ствара отклоне у цијелој реченичној композицији. Ред ријечи није увијек формално „поремећен“, али је сва информативна пажња усмјерена на структуре са поновљеним јединицама, чиме и сва остала правила распоређивања реда ријечи постају мање важна, а структуре оформљене палилошким понављањем добијају рематски карактер. У постанку ових структура најчешће учествује више стилских поступака који сарађујући творе изузетно експресивне примјере синтаксостилема.

Да бисмо објаснили условљеност ових двију античких стилских фигура и реда ријечи, или, једноставно, њихову самосталну информативну истакнутост независно од отклона у основном реду ријечи, у овом раду најприје наводимо синтаксичке позиције обухваћене овим типовима палилошког понављања.

Потврде епаналептичког (1) понављања подијелили смо у типове у зависности од синтаксичких позиција у којима се налазе. Најприје наводимо примјере овога понављања у функцији *траматичкој и лоичкој субјекта* (1.1):

(1.1) *Сѣрах, чудновайѣ сѣрах, силан, нейрекидан сѣрах* изненада овлада Стојаном чим се растао са адвокатом (С. Торовић, СМ, 280); *Месо, ѿруло људско месо*, крваво, рашчеречено, свуда око нас (С. Селенић, ОИО, 338); Напротив, пре ће *мир, сурови мир*, начинити човека суровом звери него рат (С. Басара, УИППБ, 191); *Свака књиѣ, свака добра књиѣ*, исправио сам се, мора да има такво место; најбоље књиге такве су целе... (Д. Албахари, КК, 46); (...) јер све те фотографије могу да се опишу као фотографује на којима *ѣа особа, ѣа новойронађена особа*, недостаје (Д. Албахари, Б, 76); Ипак, има *извесној найреѣка*. Заправо – *значајној найреѣка* (С. Басара, УИППБ, 11).

Анализом примјера овога типа, нисмо учили потврде са онеобичајеним редом ријечи. Наиме, субјекат је у свим реченицама фока-

лизован и реализован на основу граматичко-семантичког распореда, те је самим тим смјештен у иницијалну реченичну позицију. Према мишљењу Љ. Поповића, ријеч је о „емфатичкој информативној антиципацији“ (Поповић 2004: 102) субјекта, с тим што је овдје додатно наглашена поступком палилошког понављања. Информативно тежиште, дакле, почива на субјекту распоређеном на прво мјесто у реченици, које му по основном реду ријечи и припада. Ипак, од уобичајеног реда и тематског карактера субјекта у овој позицији издваја га, управо, епаналептичка његова структура. Дакле, интензификација понављањем свеколико је утицала на информативну вриједност реченичног члана оформљеног њоме.

Епаналепсу, надаље, уочавамо и у синтаксичкој позицији *објекта* (1.2):

(1.2) Ако је долазила, онда је увек нешто пословала, празнила пљуваонице пуне испљувака налик на ембрионе, брисала *смрад*, *некакав смрад*,... (С. Басара, ИУС, 33); Није ништа нашао, рекао је, једино што се, као и увек када би у нешто завиривао, сетио *своје жене*, *своје бивше жене*, која је била, а вероватно је то и данас, гинеколог (Д. Албахари, Б, 13); Мислио је да ми је то познато, рекао је, иако сада, судећи по изразу мога лица, схвата да први пут чујем за чешаљ који је стално у његовом џепу, а он је био уверен да је мени испричао *све*, *ајсолућино све*, о свом животу (Д. Албахари, Б, 46).

Издвојени примјери репрезентују структуре са стандардном позицијом објекта у реченици српског језика. У овом случају, они представљају ново у оквиру проширеног рематског језгра, те су, додатно, појачани емфазом. Спецификацијом већ наведеног појма у склопу епаналептичке структуре: (Ако је долазила, онда је увек нешто пословала, празнила пљуваонице пуне испљувака налик на ембрионе, брисала *смрад*, *некакав смрад*,... (С. Басара, ИУС, 33)) неодређеном замјеницом *некакав*, којом се модификује значење лексеме *смрад*, писац синестетичком конструкцијом *брисајући смрад* наглашава како је та дјевојка радила *све* прљаве послове бришући *смрад* од испљувака који се ширио просторијом. Синтагмом *некакав смрад* обухваћена је сва биједа људске болести и труљења.

Посебном стилистичком маркираношћу одишу потврде епаналепсом истакнутог објекта смјештеног у финалну реченичну позицију са парцелисаним другим дијелом, исказаним модификатором (актуелизатором) и поновљеном јединицом (1.2.1):

(1.2.1) Да ли сте осетили кадгод *очајање*? *Безнадно*, *хладно очајање*? (Б. Ћосић, ПП, 27); Још пре него што сам пошао на заказани разговор, био сам одлучио да професору кажем *све*. *Баш све*

(С. Селенић, ОИО, 149); На страх од смрти једино можеш – оуглати. Једино се кроз то читује човекова снага. Нападнути делови света добијају временом *жуљеве*. *Сјасилачке жуљеве* (С. Селенић, ТМ, 67).

Поступком потпуног осамостаљивања другог дијела епаналептичке структуре исказаног синтагмом *сјасилачки жуљеви* у примјеру: (На страх од смрти једино можеш – оуглати. Једино се кроз то читује човекова снага. Нападнути делови света добијају временом *жуљеве*. *Сјасилачке жуљеве* (С. Селенић, ТМ, 67)) интонационо и емфатички се издваја, а тако и наглашава наведена синтагма. Ова синтагма издвојена је парцелацијом, као и лексема *ојулаиши* која је у претходној реченици, такође, осамостаљена, али не парцелацијом него цртом као претфокусном паузом. И синтагма и осамостаљена лексема у семантичкој су вези. Уланчавајући их, сазнајемо да се *снајом* метафорично исказаном синтагмом *сјасилачки жуљеви* једино може *ојулаиши на сјрах од смрши*.

Од свих запажених примјера овога (1.2.) типа издваја се реченица С. Басаре, у којој се преплићу поступци творбе графостилема, фоностилема и синтаксостилема:

Наједном је то О из ох затреперило над чајем, образујући кинески идеограм О – СНАУ који се после кратког времена кондензовао у ОЧАЈ, а одмах потом у *очај*, *ојори очај од нане* (С. Басара, ИУС, 116).

Одступање од графичке организације текста сматра се неуобичајеним и најчешће указује на неко истицање или експресивно појачавање. Ономатопејско *о* из узвика *ох* аутор умеће у лексему *очај* истакнуту великим словима, која се, потом, игром ријечи преображава у синтагму *ојори очај од нане*, па тако добија значење лаксеме *чај*. Са аспекта фоностилистике ријеч је о понављању истог вокала у цијелој структури, дакле о асонанци. Примјер потврђује тезу да најстилогеније структуре настају комбинацијом више поступака творбе стилема, у овом случају чак и разнородних.

Епаналептичка понављања у синтаксичкој позицији *ипредикаџа* (1.3.1) и *ипредикаџива* (1.3.2) потврђују сљедећи примјери:

(1.3.1) Не, најбоље би било да ту останем лежећи ваздан и у све дане будуће – *да сјавам, сјално сјавам*, а кад се пробудим да се ничег не сјетим и да не мислим на оно што нећу (М. Лалић, ЗП, 12); Ни украо, ни отео, него *зарадио, лијејо зарадио*, својом вјештином и мајсторлуком својим! (С. Ћоровић, ЦД, 163) и

(1.3.2) Овде, рекао сам, у Загребу, она је у први мах Српкиња а касније Јеврејка, у сваком случају *шућинац, двосјруки шућинац*,

ако тако може да се каже, али осећа, упркос свему, да ту може да припада (Д. Албахари, М, 55); Јер било је *јошребно, преко јошребно* да што скорије останем без надзора и самотничко преподне обезбеђено Катарининим одсуством проведем онако како сам наумио (Б. Пекић, ХАН, 12); Видела сам му очи, оне су тако *јлаве, чудесно јлаве као небо* (Д. Ненадић, Д, 23); *Скоји си*, рече себи, *јрави си скоји* (М. Булатовић, ЦП, 12); Кошмар боја, звукова, облачни метеж из кога се на крају, некако јадно, невољко, досадно испили увек иста, мисао некорисна, живот човјека је нешто *мало, сасвим мало*, једва и да постоји! (С. Селенић, П, 172); Стар сам. *Веома сџар* (С. Селенић, ТМ, 14); Треба га замислити. *Висок, врло висок* (С. Селенић, ТМ, 12); Њихова рђава дела су *исџа или јошово исџа* (С. Басара, УИППБ, 133); Тако је *боље, мноо боље*, јер остављам простор за наду да се приче, па и ова, ипак могу испричати (Д. Албахари, МР, 148); Жена која улази прва је *леја, скоро леја*, неприродно оштра у жижи судијиних наочара (Д. Албахари, СД, 191).

Епаналепса остварена у синтаксичкој позицији предиката у примјеру: (Ни украо, ни отео, него *зарадио, лијејо зарадио*, својом вјештином и мајсторлуком својим! (С. Ћоровић, ЦД, 163)) удружена је са пермутацијом конгруентног атрибута у хијастичкој структури *својом вјешџином и мајсџорлуком својим*, а цијела структура утемељена је на контрасту између глаголских лексема *украсиџи (оџеџи)* и лексеме *зарадиџи* наглашене употребом модификатора *лијејо*. Информативно тежиште реченице јесте на рематизованом глаголу *зарадиџи* у склопу епаналептичне структуре, док хијастички спој *својом вјешџином и мајсџорлуком својим* представља дио проширеног рематског језгра. Афективност примјера почива и на повишеном, екскламативном тону цијеле реченице, што потврђује и употреба узвичника.

Реченице у којима је поновљена глаголска лексема додатно спецификована употребом модификатора, са аспекта функционалне реченичне перспективе имплицира да поновљени глаголи чине рематско језгро, односно *ново* у његовом саставу. Многобројнији су примјери епаналепсом осложеног предикатива у оквиру именских (прилошких) предиката. Ни у овом типу епаналепсе не изостају конструкције са парцелацијом које су и стилистички најупечатљивије. На примјер:

(1.3.3) Ако смо тачно оцијенили – нико ништа. Ако нисмо, тад је то *била лежерносџи, џреџна лежерносџи. Неоџросџива лежерносџи. Лежерносџи коју нам чак ни ауџо неће оџросџиџи* (В. Десница, П, 324).

Цитирани примјер истиче се двама парцелатима који су у гра-
дацијским односима. У првој реченици већ је остварена епаналепса,
први парцелат информативно проширује и наглашава својство име-
нице *лежерностӣ*, док у другом парцелату запажамо описну структу-
ру исказану цијелом реченицом. Она је изузетно сликовита, те изјед-
начава лежерност са аутом коју чак ни он неће опростити. Без сумње
фокус цијеле реченице је на лексеми *лежерностӣ* и њеној *неоӣросӣи-*
вој ӣреӣјераносӣи.

Многи примјери показали су употребу епаналепсе у реченич-
ној позицији *адвербијалне одредбе* (1.4). То видимо у наредним при-
мјерима:

(1.4) Одлепих стопала од сарајевског асфалта која су била *љуба-*
вљу, и само љубављу, залепљена (В. Крстајић-Стојановић,
НПЗС, 268); Када накупи довољно вуне, *йолако, веома йолако*,
лисица спушта једну, па другу шапу у реку, свеједнако држећи
оно повесмо вуне у зубима (М. Павић, ПСЧ, 345); Рат је био
прошао и сад је ваљало Пољацима, који су се *храбро – лудачки*
храбро – борили, на страни Енглеске, а који су остали у Енгле-
ској, наћи запослења (М. Црњански, РОЈ, 94); Владан је своје
сродственике, са изузетком тетка-Лепше, наравно, и *донекле, са-*
мо донекле, старога стрица Његована, дубоко презирао с једне
стране, али је са друге, о њима радо, дуго, са много енергије и
распаљених страсти говорио (С. Селенић, П, 151); Сумњичаво
вртећи главом на кривом врату, прећутно је потврђивао моју
причу, али упркос томе, упорно је остајао – *дуго, врло дуго* – при
своме (С. Селенић, ТМ, 149); Напротив, *йохојино, необично йо-*
хојино за моје младе године, уживам у омамљености чула и опа-
сној успорености мисли (С. Селенић, ТМ, 23); Згражавам се, ал-
со, *искрено, сасвим искрено*, Аудиторе, над својом порочном, са-
тирском маштом, и тек потом запажам оно што сам свакако мо-
рао видети пре рукољуба:... (С. Селенић, ТМ, 23); Стојан Благо-
јевић је чудо, он је свашта, али је *увек, баш увек* – представљач!
Старог кова (С. Селенић, ТМ, 14); Вознесевски, заправо, *никада*
или йојово никада не пије (С. Басара, УИППБ, 13).

У вези са основним редом ријечи у српском језику, познато је
да су адвербијалне одредбе потпуно мобилне и да им је распоред
флексиван. Међутим, у примјерима овога типа, са становишта акту-
елног реченичног раслојавања, оне представљају дио шире рематске
структуре. Наглашава их, искључиво, поновљена позиција. Примјер:
(Рат је био прошао и сад је ваљало Пољацима, који су се *храбро – лу-*
дачки храбро – борили, на страни Енглеске, а који су остали у Енгле-
ској, наћи запослења (М. Црњански, РОЈ, 94)) издваја се по својој

стилематичности од осталих наведених по употреби црте уметнуте између првог дијела епаналептичке структуре исказане прилогом *храбро* и другог модификованог дијела исказаног синтагмом *лудачки храбро*, иза кога се, такође, налази црта. Првом цртом интензификује се модификовани сегмент структуре, док друга црта цијели спој одваја од глагола за који је он и значењски везан. Тако се прави „неприродна“ интонациона пауза између глагола и адвербијалне одредбе. Паузом се посебно информативно истиче одредба омеђена запетамом, али и осамостањени глагол *бориши*. Наведени дио остварен је у уметнутој реченици која говори о храбрости Пољака који су се борили на страни Енглеске и остали у њој. Она кида прву реченицу и сложену предикатску структуру *ваљало наћи зајослење*, па се тако стиче утисак да су ти исти храбри и пожртвовани Пољаци у Енглеској гурнути у запећак, те да о њима више нико не брине.

Епаналептичне структуре у реченичној позицији *аирибуша* (1.5) потврђују наредни примјери:

(1.5) Нисам успео ни у много статичнијим покушајима, када сам, на пример, трагао за сенком која му се, испод истурене јагодичне кости, спуштала на образ, и не знам како сам уопште могао да поверујем у могућност *бележења, ликовној бележења*, једне уздрхтале ноздрве, или чак обе, свеједно (Д. Албахари, СП, 156); Примећујем први пут да Савина није само несаденута пласт смеђе косе под премаленом титовком и празан рукав војничког шињела, већ да је преда мном *млада, чак врло млада* девојка, чије уморне очи и опуштени образи заваравују проценитеља њене старости и озбиљности (С. Селенић, ОИО, 275); (...) да је људе из једног могуће заштитити од погубне примене правила из другог само помоћу непремостиве реке која равнодушно тече између две неподударности, река коју ју Владан неспретно и лакомислено, скаредно, покушао да пређе на најплићем газу, да лако и безболно уђе у *њихов, и само њихов* свет (С. Селенић, П, 32).

Прва наведена реченица: (Нисам успео ни у много статичнијим покушајима, када сам, на пример, трагао за сенком која му се, испод истурене јагодичне кости, спуштала на образ, и не знам како сам уопште могао да поверујем у могућност *бележења, ликовној бележења*, једне уздрхтале ноздрве, или чак обе, свеједно (Д. Албахари, СП, 156)) показује епаналептичко интензивирање неконгруентног атрибута, док се у друге двије понављају лексеме у синтаксичкој функцији конгруентног атрибута. Реченицом: ((...) да је људе из једног могуће заштитити од погубне примене правила из другог само помоћу непремостиве реке која равнодушно тече између две неподударности, река коју ју Владан неспретно и лакомислено, скаредно, поку-

шао да пређе на најплићем газу, да лако и безболно уђе у *њихов*, и *само њихов* свет (С. Селенић, П, 32)), као, уосталом, и у цијелом роману *Пријатељи* С. Селенић описује непремостиви јаз између два свијета, онога у коме су живјели предратни богати Београђани, и онога у коме су живјели нови комунисти. Владан је неспретно и лакомислено покушао ући у онај други свијет који писац назива *њиховим* и *само њиховим*. Епаналепсом се истиче припадност, непромјенљива припадност једном свијету у који нико други не може ући до они који му припадају.

Епаналептичне структуре у директној су вези са информативном наглашеношћу реченичних чланова, без обзира на њихову синтаксичку функцију и позиционираност њихову у реченици. Информативно, али и емфатички најистакнутија ријеч постаје она епаналепсом ослужена.

Лингвостилистичким поступком палилошког интензивирања настаје и још једна стилска фигура – *ејизеукса* (Ковачевић 2000: 325–327). Типове епизеуксичког понављања класификовали смо на основу њихове структуре у двије основне групе:

- епизеукса коју карактерише редупликација исте синтаксичке позиције (2.1) и
- епизеукса настала понављањем квантификатора, на коме, иако се понавља, није ни информативни ни реченични акценат (2.2).

Структуре епизеуксичког понављања које карактерише редупликација исте синтаксичке позиције (2.1) налазимо у наредним примјерима:

(2.1) Кад би могло да се остане у помрчини како било, и да се не зна *нишџа*, *нишџа*, као камен под водом што не зна, то бих изабрао (М. Лалић, ЗП, 11); Плућа су ми као згариште: *црна*, *црна*, *црна* (М. Јосић Вишњић, СП, 39); *Сажалење*, *сажалење* ме је заболело, мој свети имењаче (Д. Ненадић, Д, 163); (...) смеран као младаца прво вече, миловао је кришом из даљине својим питомим оком, *занеј*, *занеј*, *занеј* (Д. Ненадић, Д, 148); А суви песак времена је *сијо*, *сијо* (Д. Ненадић, П, 23); Дувала је *још*, и *још*, док је бол растао;... (М. Булатовић, ЦП, 7); *Нећу да хулим*, помисли, *нећу да хулим* (М. Булатовић, ЦП, 7); (...) независно од тога да ли га ти чујеш или не чујеш, он *џраје*, *џраје*... (В. Десница, П, 123); Они сад сједе негдје у великом туђем граду, чекају своје лешеве, а ја гледам у ово шарено чудо и *смијем се*, *смијем*, *смијем*,... (М. Селимовић, Т, 36); *Кадар сам*. *Кадар*. Ретко ко још раби лепу, јаку, ћошкасту реч „кадар“ (С. Селенић, ОИО, 8); *Сећаш се*, *сећаш*. Сигуран сам (С. Селенић, П, 277); Постоји још

једно, привидно прошлије време, у коме је могу видети како се купа, како облачи недељну кожу, свиленим концем пришива груди, обува ноге и *йење се, йење, йење...* (С. Басара, ИУС, 136); *Сумњам, сумњам* да ћу успети да издржим свих тридесет страница (С. Басара, ИУС, 173); Сад, то и није неки живот, не уопште, и овај овоземаљски једва да заслужује то име, све је то аветињски, али *сїрах, сїрах* (С. Басара, ИУС, 93); Стид ме је да признам, био сам и ја врло често припадник оне касте монструма назване „поштени грађани“, морам то признати, тиме се спасавам, али *кроз оїањ, кроз оїањ* (С. Басара, ИУС, 87); Претварао сам се да сам *неко друїи*, неко други *НЕКО ДРУГИ*, па чак и *НЕКО ДРУГИ*, али она је хтела *некої друїої* и тачка и зарез; некако смо се, ипак, сложили и договорили да се нађемо истог поподнева у пет (С. Басара, ИУС, 9); Такав сам ја, рекао сам му, *колебам се, колебам*, али када се одлучим, ништа ме не може натерати да променим мишљење (Д. Албахари, М, 124); Стаза која је водила у шуму такође је била стрма, али не и трошна: степенице, усечене у масну и компактну земљу, нису нестајале са кишом; с доласком сунца, са цвркутом птица, постајале су поново употребљиве, мало облије, истина, као зрела жена, али *йоуздане, йоуздане*, осим, наравно, у време великих жега, када се вода повлачила у дубину и земља постајала попут праха (Д. Албахари, КК, 38); Кресали су свици, ноћне птице су се ретко и неочекивано оглашавале, *свуда, свуда и свуда* плавила је трома јулска ноћ (Д. Ненадић, ДЖ, 92).

Епизеуксичким понављањем исте синтаксичке позиције у примјеру: ((...) *смеран* као младица прво вече, миловао је кришом из даљине својим питомим оком, *занейї, занейї, занейї* (Д. Ненадић, Д, 148)) редуплицирана је три пута лексема *занейї*, и то у финалној реченичној позицији. Првим читањем цијела реченица преображава се у једну пјесничку слику, па бисмо могли помислити да је понављањем лексеме *занейї* писац желио да поетизује израз. Ипак, познајући Ненадићево стваралаштво и теме којима се бавио у својим романима, откривамо да је пренаглашена узастопна употреба ове лексеме у функцији ироније.

Потврде наведеног (2.1) типа епизеуксе карактерише редупликација исте синтаксичке позиције. Анализа односа, те условљености реда ријечи и реченичних позиција које се понављају, у вези са овом стилском фигуром, сувишна је. Наиме, проучавајући ове корелације на примјерима епаналепсе, закључили смо да је утицај палилошког понављања на информативну битност изузетно велики, па је стога поновна анализа ових односа, у овом типу епизеуксе, као што већ ре-

космо, редувантна. Резултати анализе код обје стилске фигуре истоветни су.

У дјелима српске књижевности 20. и 21. вијека открили смо примјере који, за разлику од осталих потврда овога типа, имају друкчије значењске вриједности. Учили смо их у роману *Судија Димић-иријевић* Давида Албахарија:

(2.1.1) Потом се све изгубило, у магновењу, и он је схватио да човек не може никад да буде искрен према самом себи, не у стварности, (у овом животу?), и да је, од свега, неизвесност једина извесност, једина окосница **наспрам које наспрам које наспрам које**. Све је узалудно. Поново се, као и увек, изгубио под теретом речи,... (Д. Албахари, СД, 147); (...) једино тада може прст судбине да се згрчи, искриви и исправи у другом, одређеном, жељеном правцу; само онда добија зора на јасноћи, ноћ у густини, море у плавети, а ваздух у кристалној бистрини **која која која** (Д. Албахари, СД, 150); Сада, и овде, са оба отворена ока, он, и не трудећи се, надмаша негативне физичке могућности свога тела, **осећа како, осећа како** (Д. Албахари, СД, 152).

Ове онеобичајене реченичне структуре сврстали смо у први тип епизеуксичког понављања (2.1), имајући у виду узастопна понављања хомоформних синтаксичких јединица. Ипак, од уобичајених конструкција овога типа разликује их ненормиран основни распоред поновљених јединица, који је додатно и смисаоно недоречен. Изостављена је, чак, и употреба запете у набрајању: ((...)) једино тада може прст судбине да се згрчи, искриви и исправи у другом, одређеном, жељеном правцу; само онда добија зора на јасноћи, ноћ у густини, море у плавети, а ваздух у кристалној бистрини *која која која* (Д. Албахари, СД, 150)). Додајемо да у творби ових отклона битну улогу има и једна фигура настала лингвостилистичким поступком одузимања. Ријеч је о *решиценцији* која се остварује у исказу неочекиваним прекидањем реченице или стиха. „Стилогеност ове фигуре јесте резултат изневјереног очекивања: цијели ток реченице или стиха припрема се за крај, често и за кључну информацију или поанту, а онда се реченица/стих нагло прекида недовршена“ (Катнић-Бакаршић 2001: 318). Код оваквих примјера информативно тежиште је на ријечи или дијелу реченице који није ни изречен, који се само из контекста наслућује. Друкчије речено, епизеуксичким понављањем само се продужава неизвјесност у ишчекивању, на крају неизговорене, ненаписане ријечи. Примјери наведене скупине нису представници највише исказане стилизације с обзиром да се она најчешће јавља у поезији која није била дио нашега корпуса.

Епизеуксу оформљену понављањем квантификатора, на коме, иако се понавља, није ни информативни ни реченични акценат, већ на квантификованој ријечи потврђују наредни примјери (2.2):

(2.2) Схвата да једино *он, он сам, нико осим њеја*, не постоји у овом свету без димензија,... (Д. Албахари, СД, 59); Исте вечери хвата самог себе у једној *веома, веома* онеспокојавајућој полусвесној работи (С. Басара, УИППБ, 11); Није било јасно да ли тим цичањем жели да упозори околину на смртну опасност у којој се налази или су ти гласови били његов *йлач, йлач безнадносѝи* (В. Десница, П, 11); Не знам за што бих се закачила. *Празно, йразно мрцварење*. Дани дуги као године (Д. Ненадић, Д, 46); А онда, једног јутра – суочава се са *веома, веома, веома оне-сѝокојавајућим дојађајем* (С. Басара, УИППБ, 13).

У свим реченицама овога типа препознајемо фокализацију квантификоване синтаксичке јединице, без обзира на функцију коју она врши у реченици и на мјесто које заузима. Међу ексцерпираним примјерима навешћемо и један изузетно стилоген, утемељен на контрасту:

Мислим да је ово значајна вест о првом Хаџиславковићу – његова савјесност и темељност у обављању задатака су врло несрпске особине нашег претка који ће породити *веома, веома срѝско йлеме йоѝомака!* (С. Селенић, П, 64).

У цитираној реченици, писац романа *Пријаѝељи*, контрастом *несрѝске особине/веома, веома срѝско йлеме йоѝомака* истиче непремостиве разлике које се огледају у књижевном лику Владана Хаџиславковића. Поновљене јединице *веома, веома* додају ноту горке ироније од које је и саздан сав Хаџиславковићев живот и његово неспретно постојање. Он је, као и цијела реченица, сав у супротностима, на међи поријекла и сопствене представе будућности. У информативном смислу, сва пажња је на објекатској синтагми *срѝско йлеме йоѝомака*.

Међу потврдама узастопног понављања хомоформних синтаксичких јединица, издвојила су се три примјера која својом структуром, а поготово семантичким и информативним вриједностима одступају од досадашњих потврда епизеукског понављања:

(а) Сваки је човек последњи човек, сваки, и свемир, шта год он био, *јасне, јасне* и трне с њим (Д. Албахари, СД, 151); (б) Разумио је, и није се љутио: *чекала, чекала*, па се удала (М. Селимовић, Т, 60); (в) Очи су ми *црвене, црвене и муѝне* (М. Јосић Вишњић, СП, 44).

У првом и другом наведеном примјеру уочавамо структуре са поновљеним глаголским лексемама *јаснуџи* и *чекаџи*, док је трећи примјер епизеуксе настао редупликацијом придјева *црвен*. На први поглед ови примјери по структури нимало не одуарају од типичних примјера епизеуксе, међутим, издваја их, у сва три случаја, финализована лексема. Наиме, у првом примјеру, и поред изузетно информативно истакнутих лексема насталих поступком интензификације понављањем, рематско језгро исказано је глаголском лексемом *џирнуџи*, која је смјештена иза редупликацијом наглашене лексеме *јаснуџи*. Оба глагола припадају истом семантичком пољу, па су и блискозначни. Финализовани глагол значењски потврђује претходни, додатно га објашњава, али га и информативно надјачава. Друга потврда темељи се на семантичкој разнородности редуплицираних глагола и глагола распоређеног на крај реченице. Финализовани глагол *удаџи* у супротности је са поновљеним глаголима *чекаџи*, те је, по дефиницији, изневјерено очекивање, синтаксостилема. И у овом примјеру, финализована лексема информативно надилази опетоване. Трећи примјер оформљен је епизеуксичким понављањем придјева *црвене*, али им, као ни у претходним потврдама, не прибавља статус информативно најбитнијих лексема. Фокус је исказан постпонованом финализованом лексемом *муџне*.

Структуре стилистички маркиране палилошким понављањем, које се по стилематичности не могу у потпуности уврстити ни у један већ споменути тип, карактерише, на првом мјесту, палилошко наглашавање јединица са различитим модификаторима. На примјер:

Те ноћи, џрве ноћи, само сам спавао, ништа нисам радио, нисам ни сањао, односно, ако јесам, онда ништа нисам упамтио, само сам утонуо у празнину као да одлазим путем без повратка (Д. Албахари, КК, 11); Не може се стално бити неодлучан, рекао је, и лебдети између историје, хронике, личне судбине и поетичког наклапања, и још притом очекивати, рекао је, да ће то некога заимати *у довољној мери, у џоликој мери*, заправо, да би био вољан да све то размрси (Д. Албахари, М, 79); Траг који сам оставио био је *сувише видан, џолико видан*, да би и слепац могао да га прати (Д. Албахари, МР, 148); Сео сам на столицу и посматрао је. Лице јој је и даље било *бескрајно лејо, болно лејо, лејше нејо икада* са свим оним тананим засенчењима која сан износи на његову површину (Д. Албахари, МР, 100).

Међу уоченим примјерима издвојићемо посљедњи наведени: (Лице јој је и даље било *бескрајно лејо, болно лејо, лејше нејо икада* са свим оним тананим засенчењима која сан износи на његову површину (Д. Албахари, МР, 100)) у којем се лексема *лејо*, најприје на-

глашава модификаторима значења поновљене лексеме, *бескрајно* и *болно*, да би се градацијски климакс постигао трећим дијелом структуре у коме се лексема *лејо* јавља у облику компаратива *лејше*. Примјер одише стилогеношћу јер почива на градацијском климаксу.

Надаље, примјер који се истакао својом стилематичношћу утемељеној на комбинацији епаналептичког и епизеуксичког понављања јесте:

Уосталом, мене посао не интересује, никада нећу постати главни и одговорни уредник јер *нисам члан ЦК, нисам члан ничеја, баи ничеја* (С. Басара, ИУС, 73).

Први дио структуре почива на епизеуксичком понављању лексеме *члан*, значењски модификоване лексемама, неконгруентним атрибутима *ЦК* и *ничеја*, да би у завршном дијелу, и сам модификатор постао информативно наглашена ријеч спецификована лексемом *баи*.

Сљедећи примјер из романа Д. Албахарија ујединио је, такође, и епизеуксичку и епаналептичку палилогију. Међутим, карактеристичан је по неуобичајеном понављању на почетку реченице:

Судија види да *није било њојребно, да је било нејојребно* да страхује: човек јест крупнији и, вероватно, јачи од њега, али је зато *нижи, нејобитно нижи*, што дозвољава судији да употреби *свој њојлед, свој умерени њојлед, косо, косо надоле*, право у противникове очи (Д. Албахари, СД, 165).

Наиме, писац понавља конструкцију *није било њојребно*, друкчијом негацијом, тако што у поновљеној структури негација са глаголске лексеме прелази на лексему *њојребно*. Значење остаје исто, али оваквим обртом, цијела структура постаје стилистички маркирана.

По својој онеобичајеној структури занимљива је и сљедећа реченица С. Басаре:

(...) не знам шта ће се догодити ако нестане зареза, не смем да мислим о томе, он сме нема више зареза нема више ничега да ли је и било ичега *несџајање нејојмљиво несџајање* не завр да ли је ово *крај коначни крај* не знам извесно је само једно (С. Басара, ИУС, 31).

Басара, као и у досадашњим примјерима које смо учили у његовим романима, употребљава више лингвостилистичких поступака творбе стилема. Ова реченица подсјећа на диктат мисли, у коме су сасвим изостављени знакови интерпункције, док поновљене лексеме једине мијењају ритам и интонацију цијеле реченице. Оне замјењују изостављене интерпункцијске знаке. У примјеру запажамо и још јед-

ну стилску фигуру – ретиценцију, забиљежену још једино у дјелима Д. Албахарија. Код Басаре, она се огледа како у прекидању ријечи тако и у наглом свршетку реченице.

У овом раду издвојили смо два основна типа понављања: епаналептичко (1) и епизеуксичко (2). Потврде епаналептичког понављања (1) класификовали смо у типове у зависности од синтаксичких позиција у којима се налазе да бисмо могли установити везе између ове фигуре и стилистичког реда ријечи: епаналепса у синтаксичкој позицији *ірамаійичкоі и лоіичкоі субјектіа* (1.1); епаналепса у синтаксичкој позицији *објектіа* (1.2); епаналептичка понављања у синтаксичкој позицији *іредикаііа* (1.3.1) и *іредикаііива* (1.3.2); епаналепса у реченичној позицији *адвербијалне одредбе* (1.4) и епаналептичка понављања у функцији *аіірибуііа* (1.5). Установили смо да су епаналептичне структуре у директној вези са информативном наглашеношћу реченичних чланова, без обзира на њихову синтаксичку функцију и позиционираност њихову у реченици. Информативно, али и емфатички најистакнутија ријеч постаје она епаналепсом ослободена. Епизеуксичка понављања (2) примарно смо подијелили у два подтипа на основу већ описаних подтипова у литератури (в. о томе у: Ковачевић 2000: 325–326): епизеукса настала редупликацијом исте синтаксичке позиције (2.1) и епизеукса оформљена понављањем квантификатора, на коме, иако се понавља, није ни информативни ни реченични акценат, већ на квантификованој ријечи (2.2).

И епаналептичка и епизеуксичка понављања остварују се и у структурама које су додатно сложене другим лингвостилистичким поступцима: осамостаљивањем и инверзијом, али се посебно истичу конструкције овог типа настале и комбинацијом поступака творбе фоностилема и графостилема. Нетипичне конструкције са епизеуксом и епаналепсом на основу анализе примјера показују да су њихове употребне и експресивне вриједности разнолике, те да су увијек наглашене, и информативно, и стилистички, и емфатички.

Лингвостилистичка анализа структура слоženих епизеуксом и епаналепсом и тумачење њиховог односа са стилистичким обртрима у реду ријечи, показали су да ова понављања директно утичу на информативну наглашеност појединих реченичних чланова, па смо их у вези са актуелним реченичним рашчлањивањем, довели у везу са стилистичким промјенама у реду ријечи.

ЛИТЕРАТУРА

- Зима 1988: L. Zima, *Figure u našem narodnom pjesništvu sa njihovom teorijom*, Zagreb: Globus.
- Катнић-Бакаршић 2001: М. Катнић-Бакаршић, *Stilistika*, Сарајево: Научна и универзитетска књига.
- Ковачевић 2000: М. Ковачевић, *Стилстике и драматике стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.
- Поповић 2004: Љ. Поповић, *Ред речи у реченици*, Београд: Чигоја.
- Силић 1984: Ј. Силић, *Od rečenice do teksta*, Zagreb: Liber.
- Симеон 1969: R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I/II*, Zagreb: Matica hrvatska.

Nina S. Ćeklić

TYPES OF EPIZEUXIS AND EPANALEPSIS IN THE STANDARD SERBIAN LANGUAGE

Summary

The paper discusses the language structure and functional value of specific types of epizeuxis and epanalepsis as well as their communicative values being dependent on their syntactic positioning. Examining them from both syntactic and communicative aspects, these structures can be classified as syntaxstilema word order, since the repeated intensified word always has a strong sentence, informative and emotional focus which creates deviations in the whole sentence structure. Many stylistic procedures are used to form these structures and all of them are considered to be highly expressive examples of syntaxstilema. In order to explain the connection between these two figures of speech and word order, or simply to say, their informative force irrespective of the semantic-grammatical word order deviations, the types of epizeuxis and epanalepsis will be classified on the basis of their syntactic positions. The corpus comprises all functional styles of the standard Serbian language in which numerous examples of epizeuxis and epanalepsis are found and analyzed.